

KIRJALLINEN KYSYMYS 559/2009 vp

EU-vaalien äänestysaktiivisuuden lisääminen

Eduskunnan puhemiehelle

Vuoden 2009 EU-vaalien äänestysprosentti oli koko maassa 40,4 %, joka on jäsenmaiden keskiarvoa. Suomen sisällä kuitenkin äänestysaktiivisuuden vaihtelu oli erittäin voimakasta erityisesti Helsingin seudun ja Pohjois- ja Itä-Suomen maaseutualueiden kesken. Äänestysalueittainen vertailu osoittaa äänestysprosenttiltaan alhaisimpien alueitten jääneen jopa alle 30 %:iin ja korkeimpien nousseen yli 60 %:iin. Myös äänestäjien koulutustason ja sosiaalisen aseman vaikutus äänestysaktiivisuuteen oli ilmeinen.

Alhainen äänestysprosentti kertoo kansalaisten vähäisestä EU-vaaleja kohtaan tuntemasta mielenkiinnosta, ja sillä on välitön vaikutus myös vaaleissa valittujen euroedustajien alueelliseen kattavuuteen ja välillinen vaikutus Eurooppa-politiikan sisältöön ja demokraattisen kansalaisyhteiskunnan toimivuuteen.

Julkisessa keskustelussa ovat olleet esillä myös äänestyspaikkojen määrä ja sijoittelu sekä tiedotusvälineiden rooli äänestysaktiivisuuden luojana. Varsinkin ennakoöänestämisen lisää-

tyessä ennakoöänestyspaikkojen nykyistä kattavammalla sijoittelulla ja määrällä voisi olla aktiivisuutta lisäävä vaikutus. Myös tiedotusvälineiden rooli voisi olla nykyistä keskeisempi varsinkin äänestysaktiivisuuden lisääjänä. Eräissä maissa pidättäydytään merkittävästi pieniin otoksiin perustuvien mielipidetiedustelujen julkaisemisesta lähellä vaaleja. Tämä perustuu useimmiten vapaaehtoisen itsesääntelyn periaatteeseen.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitän asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Mihin toimenpiteisiin hallitus aikoo ryhtyä EU-vaalien äänestysaktiivisuuden parantamiseksi ja äänestyspaikkamäärän lisäämiseksi ja

pitääkö hallitus tarpeellisena rajoittaa henkilöihin kohdistuvien mielipidetiedustelujen julkaisemista lähellä vaaleja?

Helsingissä 16 päivänä kesäkuuta 2009

Markku Laukkanen /kesk

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Herra puhemies, olette toimitan-
nut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Markku Laukkasen /kesk näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 559/2009 vp:

Mihin toimenpiteisiin hallitus aikoo ryhtyä EU-vaalien äänestysaktiivisuuden parantamiseksi ja äänestyspaikkamäärän lisäämiseksi ja

pitääkö hallitus tarpeellisena rajoittaa henkilöihin kohdistuvien mielipidetiedustelujen julkaisemista lähellä vaaleja?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Europarlamenttivaalit on Suomessa toimitettu neljä kertaa. Kaikilla kerroilla äänestysprosentti on jäänyt matalaksi: 60.3 % vuonna 1996, 31.4 % vuonna 1999, 41.1 % vuonna 2004 ja 40.3 % vuonna 2009. Myös koko Euroopan unionin alueella europarlamenttivaalien keskimääräinen äänestysaktiivisuus on ollut matala. Vuoden 1994 vaaleissa Euroopan unionin 12 jäsenvaltiossa keskimääräinen äänestysaktiivisuus oli 56.7 %, vuoden 1999 vaaleissa 15 jäsenvaltiossa 49.5 %, vuoden 2004 vaaleissa 25 jäsenvaltiossa 45.5 % ja vuoden 2009 vaaleissa 27 jäsenvaltiossa 43.1 %.

Äänestysaktiivisuus on yleisesti Euroopassa hiipunut myös muissa kuin europarlamenttivaaleissa. Oikeusministeriössä parhaillaan valmisteltavassa demokratiapoliittisessa asiakirjassa käydään laajasti lävitse kansalaisten äänestys- ja osallistumisaktiivisuuteen vaikuttavia tekijöitä, sekä arvioidaan keinoja äänestysaktiivisuuden vahvistamiseen. Valmistelutyössä on arvioitu, et-

tei äänestysaktiivisuuden parantamiseen ole olemassa mitään yksittäistä keinoa vaan se edellyttää pitkäjänteisiä toimia ja laajapohjaista yhteistyötä, jossa eri viranomaistahoilla, järjestöillä ja koululla on oma roolinsa. Etenkin nuorena saadut vaikuttamisen kokemukset ja aktiivista kansalaisuutta tukeva demokratiakasvatus ovat tärkeitä, sillä tutkimustulosten mukaan nuorena opittu äänestämättömyys jää usein pysyväksi ilmiöksi.

Vaalijärjestelmän kehittäminen ja esimerkiksi vaalirahoituksen läpinäkyvyys ovat tärkeitä myös äänestysaktiivisuuden parantamisen näkökulmasta. Äänestysaktiivisuuteen voidaan myös yrittää vaikuttaa esimerkiksi tiedotuksen keinoin sekä huolehtimalla, että äänestysmahdollisuudet kunnissa ovat monipuoliset.

Vaalilain (714/1998) mukaan sekä kunnan yleisistä ennakkoäänestyspaikoista että vaalipäivän äänestyspaikoista päättää asianomainen kunta itse. Kunnan asiana on perustuslain 14 §:n 3 momentin velvoittamana huolehtia siitä, että äänestäjien äänestysmahdollisuudet kunnassa sekä ennakkoäänestyksessä että vaalipäivänä ovat riittävät. Vaalilaissa on pyritty antamaan kunnille joustavat mahdollisuudet suunnitella ennakkoäänestys ja vaalipäivän äänestys tarkoituksenmukaiseksi kokonaisuudeksi. On katsottu, että kunta itse pystyy parhaiten arvioimaan sen, kuinka monta ennakkoäänestyspaikkaa kunnassa tarvitaan, missä kunnan osissa niiden tulisi sijaita ja kuinka monta ennakkoäänestyspäivää kunnan eri alueilla tarvitaan siihen nähden, paljonko alueilla on potentiaalisia ennakkoon äänestäjiä. Oleellista on, että kunta harkitsee, mikä on tarkoituksenmukainen tapa järjestää riittävät äänestysmahdollisuudet äänioikeutetuille.

Ministerin vastaus

Oikeusministeriö on vaalikohtaisesti antanut kunnille ohjeita siitä, että sekä ennakoäänestyspaikkoja että vaalipäivän äänestyspaikkoja on kunnassa oltava riittävästi suhteessa äänioikeutettujen määrään ja sellaisissa paikoissa, joihin äänestäjien on helppo tulla ja johon he vaivattomasti osaavat. Ennakoäänestyspaikkojen lukumäärä onkin lisääntynyt viimeisimmissä vaaleissa. Samaan aikaan kuitenkin vaalipäivän äänestyspaikkojen määrä on vähentynyt. Oikeusministeriö tulee jatkossakin kannustamaan kuntia siihen, että sekä ennakoäänestyspaikkoja että vaalipäivän äänestyspaikkoja sijoitetaan yhtäältä niin, että syrjäisemmillä alueilla asuvien mahdollisuudet äänestää turvataan ja toisaalta myös siinä, missä äänestäjien muutoinkin tiedetään liikuvan.

Vaalilain 188 §:n mukaan muissa kuin kunnallisvaaleissa oikeusministeriö suorittaa kunnalle kertakorvauksena oikeusministeriön vahvistaman euromäärän jokaiselta vaaleissa äänioikeutetulta kunnan asukkaalta. Korvaus on tarkoitettu kattamaan kuntien vaalimenoja ja vähentämään kuntien taloudellista raskautta vaalien järjestämisestä. Vuoden 2009 europarlamenttivaaleissa korvausmäärä nostettiin 1,9 euroon äänioikeutettua kohden, jolloin valtiolle korvauksesta aiheutuva kokonaismeno on yhteensä lähes 7,9 miljoonaa euroa.

Ulkomailla yleisiä ennakoäänestyspaikkoja ovat valtioneuvoston asetuksella säädettävät Suomen edustustot ja niiden toimipaikat. Tavoitteeksi on asetettu, että mahdollisimman monet Euroopassa olevat edustustot olisivat europarlamenttivaaleissa avoinna ennakoäänestystä varten kaikkina ennakoäänestyksen ajanjakson neljänä päivänä (11.—8. päivä ennen vaalipäivää). Asetusta valmisteltaessa muina keskeisinä perusteina ovat edustustojen kokemukset aikaisemmista vaaleista sekä edustustojen tiedot ja arviot äänioikeutettujen määrästä toimialueellaan.

Länsimaisissa demokratioissa ei yleensä ole laissa säädettyjä rajoituksia mielipidetutkimuk-

KK 559/2009 vp — Markku Laukkanen /kesk

sille eikä äänestyspaikkahaastatteluille. Joissakin maissa on kuitenkin rajoitettu mielipidetutkimusten ja äänestyspaikkahaastattelujen julkistamista vaalien aikana tai jonakin ennalta määrätynä aikana ennen vaaleja. Suomen vaalilaissa on kielletty pitämästä puheita, julkipanemasta tai jakamasta painettuja tai kirjoitettuja kehotuksia sekä millään tavoin vaikuttamasta tai yrittämästä vaikuttaa äänestäjien vaalivapauteen ennakoäänestyksen aikana ennakoäänestyspaikalla ja vaalipäivänä äänestyspaikalla tai niiden välittömässä läheisyydessä. Vaalilain kielto ei kuitenkaan ulotu muualla kuin ennakoäänestyspaikassa tai vaalihuoneistossa ja niiden välittömässä läheisyydessä tehtäviin mielipidetutkimuksiin tai äänestyspaikkahaastatteluihin.

Yleisradion toteuttama henkilögallup on herättänyt vilkasta keskustelua viime hetken mielipidetiedustelujen merkityksestä äänestämiseen ja vaalitulokseen. Kysymys on ongelmallinen ja aiheesta on hyvä käydä keskustelua laajasti myös politiikan ja sananvapauden tutkijoiden kanssa. Vaikka kannatusmittausten tekemiseen ja julkistamiseen vaalien aikana saattaa liittyä kielteisäkin seikkoja, niiden kieltämisellä tai nykyistä laajemmalla rajoittamisella puututtaisiin perustuslaissa jokaiselle turvattuun sananvapauteen eli oikeuteen ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Oikeusministeriössä ei ole viereillä tällaisia hankkeita. Yhtenä vaihtoehtona voidaan nähdä, että kysymys kannatusmittauksista vaalien aikana ratkaistaan median itsesääntelyn piirissä.

Oikeusministeriö etsii syksyn aikana keinoja selvittää, miten viime hetken mielipidetiedustelut vaikuttavat äänestyskäyttäytymiseen tai millaisia muita taustaselvityksiä aiheesta tulisi tehdä. Näitä kysymyksiä on myös syytä pohtia siinä yhteydessä, kun demokatiapoliittisesta asiakirjasta syksyn aikana keskustellaan eduskunnassa ja kansalaisyhteiskunnassa.

Helsingissä 2 päivänä heinäkuuta 2009

Oikeusministeri Tuija Brax

Till riksdagens talman

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Herr talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spørsmål SS 559/2009 rd undertecknat av riksdagsledamot Markku Laukkanen /cent:

Vilka åtgärder tänker regeringen vidta för att öka valdeltagandet vid Europaparlamentsval och antalet röstningsställen och anser regeringen det vara nödvändigt att begränsa publiceringen av opinionsundersökningar gällande vissa personer inför valet?

Som svar på detta spørsmål anför jag följande:

Europaparlamentsval har förrättats i Finland fyra gånger. Valdeltagandet har varje gång varit lågt, 60.3 % år 1996, 31.4 % år 1999, 41.1 % år 2004 och 40.3 % år 2009. Också med tanke på hela Europeiska unionen har det genomsnittliga valdeltagandet vid Europaparlamentsval varit lågt. Det genomsnittliga valdeltagandet år 1994 i EU:s 12 medlemsstater var 56.7 %, år 1999 i 15 medlemsstater 49.5 %, år 2004 i 25 medlemsstater 45.5 % och år 2009 i 27 medlemsstater 43.1 %.

Valdeltagandet har i Europa i allmänt sjunkit även i andra än Europaparlamentsval. I det demokratipolitiska dokument som justitieministeriet för tillfället bereder behandlas faktorer som påverkar valdeltagandet och medborgaraktiviteten ur ett brett perspektiv. Samtidigt utvärderas möjligheterna att stärka valdeltagandet. I beredningen har man uppskattat att det inte finns några enstaka lösningar som skulle höja valdeltagandet, utan att det snarast krävs långsiktiga åtgärder och ett bredbasigt samarbete, där olika myndigheter, föreningar och skolorna har en roll. Speciellt viktiga är de upplevelser om påverkan som man som

ung får och en demokratifostran som stärker ett aktivt medborgarskap. Enligt forskningsresultaten förblir avstående från att rösta som ung ofta ett permanent beteende.

Att utveckla valsystemet och förbättra transparensen i valfinansieringen är även viktiga åtgärder med tanke på valdeltagandet. Man kan även försöka påverka valdeltagandet genom informationskampanjer och genom att se till att trygga mångsidiga röstningsmöjligheter inom kommunerna.

Enligt vallagen (714/1998) bestämmer kommunerna själva både de allmänna förhandsröstningsställena och röstningsställena på valdagen i kommunen. Enligt 14 § 3 mom. grundlagen är kommunen skyldig att se till att väljarna har tillräckliga möjligheter att rösta vid förhandsröstningen eller på valdagen i kommunen. Vallagen syftar till att ge kommunerna flexibla möjligheter att planera förhandsröstningen och röstningen på valdagen så att de tillsammans bildar en ändamålsenlig helhet. Det anses att kommunen bäst själv kan bedöma hur många förhandsröstningsställen det behövs i kommunen, var i kommunen de bör ligga och hur många förhandsröstningsdagar det behövs i olika delar av kommunen med beaktande av potentiella förhandsväljare i de olika delarna. Det viktigaste är att kommunen överväger vilket som är det mest ändamålsenliga sättet att ordna tillräckliga möjligheter att rösta för väljarna.

Justitieministeriet har skilt för varje val gett anvisningar till kommunerna och enligt dessa ska det i kommunen finnas tillräckligt många förhandsröstningsställen och röstningsställen på valdagen i förhållande till antalet röstberättigade invånare och röstningen ska ordnas på en plats som väljarna gärna kommer till och som är lätt att

hitta. Antalet förhandsröstningsställen har också ökat i de senaste valen. Samtidigt har dock antalet röstningsställen på valdagen minskat. Justitieministeriet kommer i fortsättningen att uppmuntra kommunerna att placera förhandsröstningsställena och röstningsställena på valdagen å ena sidan så att röstningsmöjligheterna för dem som bor avsides i kommunen kan tryggas, men å andra sidan även i platser som väljarna också anmars besöker.

Enligt 188 § vallagen betalar justitieministeriet vid andra val än kommunalval som engångsersättning till kommunen ett belopp som ministeriet fastställer för varje kommuninvånare som har rösträtt i valet. Ersättningen är avsedd att täcka kommunernas valutgifter och minska den ekonomiska belastning som ordnande av val innebär för kommunerna. Vid Europaparlamentsvalet 2009 höjdes ersättningen till 1,9 euro per röstberättigad kommuninvånare, varvid totalutgiften för staten uppgår till nästan 7,9 miljoner euro.

Allmänna förhandsröstningsställen utomlands är de finska beskickningar och deras verksamhetsställen som bestäms genom förordning av statsrådet. Målet är att vid Europaparlamentsval är så många beskickningar som möjligt i Europa är öppna för röstning under alla fyra dagar under förhandsröstningsperioden (11–8 dagen före valdagen). Andra viktiga grunder vid beredningen av förordningen är beskickningarnas erfarenheter vid tidigare val samt beskickningarnas uppgifter och uppskattningar om antalet röstberättigade inom deras verksamhetsområde.

I västerländska demokratier finns i allmänhet inte lagstadgade begränsningar beträffande opinionsundersökningar eller vallokalsundersökningar. I vissa länder har man dock begränsat möjligheterna att publicera opinionsundersökningar och vallokalsundersökningar medan va-

len pågår eller under en på förhand fastställd tid före valen. Enligt den finska vallagstiftningen är det förbjudet att under förhandsröstningsperioden på ett förhandsröstningsställe eller på valdagen i en vallokal eller i deras omedelbara närhet hålla tal, anslå eller dela ut tryckta eller skrivna upprop eller att på något sätt överhuvudtaget utsetta eller försöka utsetta en röstandes valfrihet för påverkan. Förbudet i vallagen sträcker sig dock inte till andra opinionsundersökningar eller vallokalsundersökningar än de som hålls på förhandsröstningsstället eller i vallokalen eller i deras omedelbara närhet.

Rundradions persongallup har väckt livlig debatt om vilken betydelse galluparna som görs just innan valen har för röstandet och valresultatet. Frågan är problematisk och en bred diskussion om ämnet borde föras tillsammans med forskare i politik och yttrandefrihet. Även om det i samband med understödsräkningar och publiceringen av resultatet av dem kan förekomma negativa fenomen, skulle ett förbud mot dem eller mer omfattande begränsningar innebära inskränkning av medborgarnas yttrandefrihet, dvs. rätten att framföra, sprida och ta emot information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta, som tryggas i grundlagen. Vid justitieministeriet är inga sådana projekt aktuella. En möjlighet är att frågan om mediernas gallupundersökningar i samband med valen kan lösas genom mediernas självreglering.

Justitieministeriet söker under hösten sätt att utvärdera hur gallupundersökningar som görs omedelbart innan valen påverkar väljarbeteende och hurdana utredningar om saken som borde göras. Det är även skäl att begrunda dessa frågor i samband med att det demokratipolitiska dokumentet under hösten diskuteras i riksdagen och inom medborgarsamhället.

Helsingfors den 2 juli 2009

Justitieminister Tuija Brax